

med tid og eftertanke, når forlagsmaskinen tromler frem. Men den indbyggede forældelse er måske tilsigtet?

Anders Monrad Møller

JØRGEN ELIASSEN og SØLVI SOGNER (red.): Bot eller Bryllup. Ugifte mødre og gravide bruder i det gamle samfundet. Oslo-Bergen-Tromsø, Universitetsforlaget, 1981. 124 s.

Det foreliggende værk vedrørende de samfundsmæssige holdninger til og konsekvenser af graviditet udenfor ægteskab i 1700–1800 tallets Norge er en antologi på 6 enkeltartikler vedrørende det angivne hovedtema. Antologiens tilblivelse kan formentlig ses i forlængelse af den intense forskning og ofte hede debat vedrørende norsk demografisk historie, der har fundet sted siden fremkomsten af Michael Drakes værk »Population and Society in Norway 1735–1865« i 1969. Debatten har først og fremmest været ført i Scandinavian Economic History Review, Norsk Historisk Tidsskrift og Heimen, hvor man kan finde de første 30 artikler vedrørende norsk demografi i 1700 og 1800 tallet fra 1970 og frem til i dag.

Debatten har først og fremmest koncentreret sig om fordele, ulemper og muligheder ved anvendelsen af en række primære og sekundære kilder, om problemerne med at udvælge repræsentative regioner til de demografiske mikrostudier samt om forklaringer på og nærmere tidsbestemmelse af den faldende mortalitet, som fra slutningen af 1700-tallet bevirker den stærke stigning i befolkningstallet. Set i forhold til disse debatpunkter må temaet i den foreliggende fremstilling siges at bevæge sig i smult vande udenfor strømhvirvlerne i det oprørte norske demografiske forskningshav. Dette er dog ikke ensbetydende med at det valgte emne er uinteressant, tværtimod kan den her valgte nye tilgangsvinkel på demografien formentlig virke befordrende på udviklingen i ellers fastlåste synspunkter. Som det fremføres i indledningen er det interessant at studere den udenomsægteskabelige aktivitet, som denne foregik ved siden af den socialt accepterede, for herved fremstår selve giftermålinstitutionen i et klarere lys. Netop i skæringspunktet mellem norm og afvigelse kan historikeren få markeret grænsen for, hvad det enkelte samfund har tolereret af menneskelig livsudfoldelse. Herved bevæger bidragsyderne til værket sig under inspiration af anden vesteuropæisk forskning bort fra den rene demografiske forskning over til en mere sociologisk præget undersøgelse og forståelse af de demografiske fænomeners samfundsmæssige konsekvenser. Michael Drake der i sin tidligere forskning netop har fremhævet den norske forsker Eilert Sundt på T. R. Malthus' bekostning, står da også for det første korte indlæg i antologien. Her fremhæves atter Eilert Sundts indsats og der gives en langtidsoversigt over udviklingen i de illegitime fødslers antal i Norge fra 1760–1960.

Lisbeth Risa beskæftiger sig i sit indlæg, »Mann og Kvinne framfor Loven. Rettspraksis i saker mot ugifte mødre. En granskning af retsmateriale frå Stavanger amt 1721–41« med samfundets officielle normer og forholdsregler overfor fødsler udenfor ægteskab samt med det norske samfunds faktiske reaktion på de skete brud på normsættet. Konklusionen på gennemgangen af forholdene i Stavanger amt bliver, at retspraksis i lejermaalssager fungerede således, at sanktionerne hovedsagelig omfattede dem, der talte mindst i samfundet. Og af disse igen blev kvinderne hårdest ramt.

Torleif Hansen beretter dernæst i »Straff og Skjebne. Ugifte mødre i Sogn 1711–1727« om, hvorledes det gik senere i livet med de personer, der blev dømt og straffet for brud på sædelighedslovene. Hermed tilføjer han på grundlag af et unikt kildemateriale fra Sogn en ny og væsentlig dimension til hovedtemaet.

Jørgen Eliassen deltager med to bidrag. I det første »Fødsler udenfor ægteskab i lys af det gamle norske giftermålssystemet« bliver udviklingen i tallet på illegitime fødsler gennemgået for perioden 1760–1850. Det påpeges, at tallet på illegitime fødsler stiger langt stærkere i

Østlandet og noget senere også i Nordnorge end i Sør- og Vestlandet. Et forhold, forfatteren mener, må tilskrives forskellige muligheder for at fastholde og kontrollere det etablerede ægteskabssystem og dets normer i de forskellige regioner. Disse forskelle tilskrives en forskellig økonomisk/social udvikling indenfor de enkelte socialgrupper i de enkelte norske regioner. I artiklen »Fine jomfruer, gravide bruder og ugifte mødre. Forholdene i Moss rundt år 1800« forfølger Jørgen Eliassen dette spørgsmål gennem en eksemplificeret gennemgang af forskellige samfundslags holdning til moral og ægteskabsinstitutionen.

Årsagen til de regionale forskelle i udviklingen søges ligeledes nærmere afklaret i Jan Oldervoll og Sølvi Sogners artikel »Fødsler udenfor ekteskab i lys av giftermålsmarked og økonomisk udvikling ca. 1800–1850«. I dette indlæg, der nok er bogens vægtigste og metodisk set mest interessante bidrag, lykkes det forfatterne på en for nærværende anmelder overbevisende måde at forklare, at forskellene i regional udvikling må findes i forskelle i de socio-økonomiske forhold og de deraf følgende forskelle i normer, holdninger og mentalitet. Dette resultat afhænger dog, ligesom iøvrigt samtlige artikler i værket, af, at det tilgrundliggende talmateriale er tilstrækkeligt pålideligt og fyldestgørende til at diskutere regionale forskelle i mængden af illegitime forhold i 1700- og 1800-tallets Norge. Som det flere steder loyalt fremføres af forfatterne dækker undersøgelsesmateriale kun de registrerede tilfælde af illegitime fødsler. Bortrømte kvinder, som rejste bort inden graviditeten blev kendt, evt. fødsler i dølgsmål samt omfanget af aborter eller regionale og sociale forskelle i kendskabet til præventive midler kan disse undersøgelser ligesålidt som den øvrige historiske demografi belyse. Med dette forbehold må det fremføres, at de enkelte artikler formår at bibringe læseren en væsentlig forståelse af livsbetingelserne i det gamle norske samfund.

Finn Stendal Pedersen

BIRGIT LØGSTRUP: Dommer og Administrator. Herredsfogden 1790–1868. Administrationshistoriske studier 5. København, Rigsarkivet/G. E. C. Gads forlag, 1982. 269 s.

Birgit Løgstrups værk indgår i serien »Administrationshistoriske studier«, der er den publikationsmæssige del af projektet »Dansk lokaladministrationshistorie 1660-1868«. Den foreliggende bog er et bestillingsarbejde fra styringsgruppens side, hvilket dens udformning da også bærer præg af. Dette blot nævnt for at understrege de begrænsninger, forfatteren selv påpeger, at hun har måttet pålægge sig. På denne baggrund skal det så anføres, at der er fremkommet en fin, informativ afhandling, der vil kunne danne baggrund for videre forskning.

Ønsket om at se på herredsfogedens funktioner i det 19. århundrede er udsprunget af den kendsgerning, at hans arbejdsområde netop i den periode blev væsentligt udvidet. Fra i første række at have en dømmende funktion (som dommer og politimester), blev en lang række administrative funktioner lagt til hans ressortområde, som f.eks. auktionsforvalter, skifteforvalter og overformynder, lægdsforstander, tilsynsførende med det lokale brand- og vejvæsen samt herredsskriver. Denne udvikling ser dr. Løgstrup som en illustration af de teoretiske overvejelser hos Max Weber om bureaukratisering, men desværre lader hun sagen blive ved denne antydning.

Undersøgelsen er baseret på lovstof, betænkninger og indberetninger, mens det ikke har været muligt at supplere dette materiale med sonderinger i herredsfogedarkiver, hvilket er bogens afgørende begrænsning. Forfatteren finder, at til trods for at det normative lovstof viser herredsfogedembedet, som lovgivningsmagten ønskede det skulle være, så udvider indberetninger fra herredsfogeder og amtmænd billedet så tilpas meget, at det til en vis grad viser, hvorledes systemet fungerede i praksis. Her bør det bemærkes, at ingen herredsfoged